

TANULMÁNY

Kiss Gábor

AZ INTÉZMÉNYES GREGORIÁNKUTATÁS MŰHELYÉBEN*

A 2014. október 1-jén az MTA BTK Zenetudományi Intézetében megnyitott kiállítás¹ egyik vitrinjében látható Rajeczky Benjamin utolsó előadásának gépirata, melyet az 1988-as tihanyi Cantus Planus konferenciára szánt, ám elfoglaltsága miatt felolvasni nem tudott. Az írás a konferenciakötetben két évvel később megjelent,² ezt azonban a szerző már nem érte meg. Bevezetőjében Rajeczky hangsúlyozza, hogy bár a tradicionálisan 30 évnnyinek tekintett emberöltő immár fél évszázadra tolódott ki, a tudománytörténetben, a szellemi erőgyűjtés és produktivitás hullámvásában továbbra is érvényesnek tűnik. Ez sajátos összhangot mutat azzal, ahogyan a 35 éves *Zenetudományi Dolgozatok* esetében indokoltnak láttuk a visszatekintést,³ és ahogyan a kiállítással hangsúlyos emléket állítottunk a Zenetudományi Intézetben folyó tudományos élet és a kutatások 30 (40) évének.

Rajeczky írásának azonban ennél tanulságosabb részletei is vannak. Kiindulva a 19. század 80–90-es éveinek törekvéseitől, amelyek kezdettől két úton, egy restaurációs célú és egy történeti megközelítésű úton haladtak, a szerző kb. 30 éves óriásléptekkel jut el először Peter Wagner első nagy összefoglalásaihoz,⁴ majd az 50-es évekkel kezdődő újabb termékeny tricenniumig, amely elsősorban Bruno Stäblein és Helmut Hucke nevével fémjelezhető, és amely az MGG nagyszabású, a gregorián ének témaköréhez kapcsolódó összefoglalásaiban csúcsonyodott ki. Ahogyan a solesmes-i bencések restaurációs célú és erőteljesen ideologikus megköze-

* A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság *Az intézményes zenetudományi kutatás Magyarországon* címmel 2014. október 2-án megrendezett XI. tudományos konferenciáján elhangzott előadás írott változata.

1 „A 40 éves Zenetudományi Intézet 30 éve az Erdődy-Hatvany palotában”. Kiállítás és jubileumi programsorozat. A több részből álló kiállítás egyebek között áttekintést ad az intézetben folyó zenetörténeti kutatások, köztük a gregoriánkutatás történetéről és eredményeiről.

2 Benjamin Rajeczky: „Trends der heutigen Chorforschung”. In: *Cantus Planus. Papers read at the Third Meeting Tihany, Hungary, 19–24 September 1988*, ed. László Dobszay et al., Budapest: Hungarian Academy of Sciences Institute for Musicology, 1990, 93–98.

3 *Zenetudományi Dolgozatok 1978–2012. 35 éves jubileumi kötet*. Szerk. Kiss Gábor, Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2014.

4 Peter Wagner: *Einführung in die gregorianischen Melodien: Ein Handbuch der Choralwissenschaft*. I.: *Ursprung und Entwicklung der liturgischen Gesangsformen bis zum Ausgange des Mittelalters*; II.: *Neumenkunde Pala-,ographie des liturgischen gesanges*; III.: *Gregorianische Formenlehre*. Leipzig: Breitkopf u. Härtel, 1911–1921.

lítése természetesen hozta magával a kutatás tárgyának bizonyos mértékű mesterséges szűkítését, a történeti megközelítésből, amelynek immanens összetevője a sokféleséggel és az egymásnak ellentmondó jelenségekkel való szembesülés, a vizsgálati terület horizontjának fokozatos kiszélesedése következett. Ennek volt köszönhető, hogy míg Wagner első nagy summájában az európai gregorián tradíció – annak komplexitása ellenére is – inkább lezárt, megismerhető, definiálható jelenségcsoport képét sugallta (arra esett a hangsúly, amit már tudunk róla), az 50-es–60-as évekig a kutatás olyan mértékig kiszélesedett, hogy a műfaj által megkívánt definitív jelleggel szemben az MGG évtizedes kutatásokat összefoglaló cikkeiben majdhogynem túlsúlyba kerültek a nyitott és vitatott kérdések, az elvégzetlen feladatok számbavétele, a kívánatos további kutatási irányok felvázolása (tehát mindaz, amit nem tudunk).

Előadásában Rajeczky szisztematikusan gyűjtötte össze ezeket a különböző szócikkekből, tématerületekről (például a gregorián keletkezésének történetét, az antifóna, alleluia, himnusz, graduale műfaját, a rímes officiumot bemutató cikkekből, a gregoriánt az egyes országok zenetörténetén belül tárgyaló írásokból stb.). A nyitott kérdésekből többnyire a következő megállapítások rajzolódnak ki: 1) nem tudunk eleget a sok évszázados énekkultúra kialakulásának és fejlődésének történetéről; 2) nem tudunk eleget az egyetemes liturgikus hagyomány regionális és lokális különbségeiről, sem általában, sem az egyes műfajokat illetően; 3) nem áll rendelkezésünkre elegendő forrásanyag a kérdések megválaszolására, sem közvetlenül (például faksimile kiadásként), sem rendszerezett, az áttekintést lehetővé tevő tudományos anyagközlés formájában; 4) hiányoznak a regionális összehasonlítások feltételei (ez a gregorián egyetemessége folytán nélkülözhetetlen), és hiányoznak az egy-egy terület, lokális hagyomány átfogó értékelését lehetővé tevő forrásbázisok, katalógusok, forráselemző munkák és így tovább. Végül még egy a visszatérő nyitott kérdések közül: a gregorián ének és a népzene akár direkt, akár analogikus kapcsolatának kérdése (nem utolsósorban Walter Wiora ez idő tájt megjelent munkáinak⁵ köszönhetően). A Rajeczky által sok helyről összegyűjtött megállapítások és az egyes témákkal kapcsolatban sokkal konkrétabban is megfogalmazódó elvárások tehát nem egy külső szemlélő, egy tudománytörténész értékelései, hanem magának a tudományterületnek explicit formában megfogalmazódó önreflexiói.

Mindennek a mi szempontunkból két fő tanulsága van. Az egyik, hogy a felsorolt posztulátumok mintha pontosan kijelölnék azokat az irányokat, amelyek mentén a magyarországi gregoriánkutatás elindult, s amelyekre mintegy válaszul kialakította hosszabb távú stratégiáját és tudományos programjait. Lényegében azt mondhatjuk, hogy minden projekt mögött a magyarországi gregorián hagyomány teljes feltérképezésének, valamennyi forrása szisztematikus összegyűjtésének, a hagyomány dallamainak összehasonlításra és tudományos következtetések levonására alkalmas dallamtárakba rendezésének, továbbá a szélesebb körű nem-

5 Pl. Walter Wiora: *Europäischer Volksesang. Gemeinsame Formen in charakteristischen Abwandlungen*. Köln: Arno Volk-Verlag, [1953].

zetközi kutatóközönség számára hozzáférhetővé tételének szándéka állt, részben elemző forráskiadások, részben dallamösszkiadások és dallamkatalógusok formájában.

A másik tanulság, amely a nemzetközi szinten megfogalmazódó feladatok volumenéből, módszertani kívánalmaiból fakad, hogy azok elvégzése jellemzően intézményes jellegű kutatómunkát feltételez. Visszatekintve azt kell mondanunk, hogy azok a régi zenetörténethez kapcsolódó nagyszabású kutatási és publikációs tervek, amelyeket az említett kiállítás is sorra vesz, s amelyekről alább is szólunk, nem folyhattak, fejeződhetek volna be a nélkül a folyamatos csoportmunkára is lehetőséget adó stabil intézményi háttér nélkül, amelyet a Zenetudományi Intézet biztosított számukra.

A magyarországi források fokozatos leltárba vétele, részleges leírása természetesen már az elmúlt 40 évet megelőzően elkezdődött, ám e munkák szórványosak voltak, s a forrásokhoz elsősorban a művészettörténet, illetve kodikológia oldaláról közelítettek. Az előzmények sora tulajdonképpen még a 19. század második felében indul Dankó József *Vetus Hymnarium*ával, valamint Knauz Nándor kézirat- és nyomtatványkatalógusaival,⁶ amelyeket a 20. század első felében egyes források tömör bemutatása (például a Magyar Könyvszemle hasábjain), illetve kiadása követ (mint amilyen a Szalkai-jegyzet kiadása Bartha Dénestől),⁷ amelyekhez egyes kutatók heroikus erőfeszítéseként egyre átfogóbb könyvészeti kutatások kapcsolódnak (mint amilyenek Dragutin Kniewald és Radó Polikárp munkái).⁸ Ezekről az előzményekről annyi biztosan kijelenthető, hogy nem voltak sem intézményes, sem zenetörténeti jellegűek. A zenetörténeti megközelítés hiányának két összetevője van. Egyfelől ténykérdés, hogy a nagyon összetett jelenségcsoportot képviselő liturgikus könyveinkhez eleinte elsősorban liturgiátörténeti, kodikológiai, művészettörténeti érdeklődésű és iskolázottságú kutatók közeledtek. Másfelől egyfajta kutatástörténeti szemléletváltást igényelt annak belátása, hogy a liturgikus énekeket a liturgikus kontextustól nem elválasztva, de saját rendszerként, önálló zenetörténeti jelenségként is, más, nem liturgikus zenei produktumokkal (elsősorban népzenei és más monodikus példákkal) összefüggésben lehet és kell vizsgálni.

Nem véletlen, és nem jelentőség nélkül való, hogy a hazai gregoriánkutatás kezdetei a Népzene Kutató Csoport műhelyébe vezetnek. A népzene kutatás és Kodály személyes presztízse védeltséget jelentett e kutatások számára is. Ugyan-

6 Josephus Dankó: *Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae*. Budapest: Franklin, 1893; Knauz Nándor: *A pozsonyi káptalannak kéziratjai*. Esztergom: Horák, 1870; uő: *Libri missales ac breviaria ecclesiae Hungaricae ad receptionem usque ritus romani*. Esztergom: Horák, 1870.

7 Bartha Dénes: *Szalkai érsek zenei jegyzetei monostor-iskolai diák korából (1490)*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1934

8 Pl. Dragutin Kniewald: „Zagrebački liturgijski kodeksi XI–XV. stoljeća. Codices liturgici manuscripti Zagradienses a saeculo XI. usque ad finem saeculi XV.” *Croatia Sacra*, 19. (1940/10), 1–128.; uő: *Iluminacija i notacija zagrebačkih liturgijskih rukopisa*. Zagreb: Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1944; Radó Polikárp: „A magyar középkor kótás kéziratjai. Latin egyházi kéziratok jegyzéke”. *Magyar Zenei Szemle*, I. (1941), 93–101.

akkor ez biztosította a gregorián ének vizsgálatához a szélesebb zenetörténeti kontextust: inspirációt, mintát, ideákat nyújtott a népzenehez hasonló (részben szájhagyományos) alapokon álló dallamhagyomány feltárásához, kezeléséhez, rendszerezéséhez, működésének és összefüggéseinek megértéséhez. Figyelemre méltó, hogy az intézményes régizenetörténet-kutatás hosszú évtizedekig meghatározó nagy projektjei közül több még a Népzene Kutató Csoportban indult útjára, igaz, még nem elkülönült szervezeti keretek között. Mindegyikben tetten érhető az összehasonlító történeti kutatás, a dallamrendszerezés és az átfogó teljességre törekvés szándéka. Rajeczky írásai a gregorián kutatás céljait, feladatait, módszertani követelményeit illetően – némileg leegyszerűsítve – a következőket hangsúlyozták: 1) a zenei kölcsönhatások vizsgálatát; 2) a helyi színezetek, lokális alkotói megnyilvánulások, némi óvatossággal mondhatjuk: nemzeti sajátosságok elkülönítését; 3) a repertoárok zenei rokonságon alapuló megközelítését és ehhez 4) a dallamkincs minél átfogóbb olyan jellegű közzétételét, amely ha nem is valamely dallamosztályozás végeredményét mutatja, azt zenei szempontú elrendezésével lehetővé teszi.⁹ Ezeket az írásos formában később megfogalmazódó gondolatokat retrospektívnek is tekinthetjük, amennyiben már jelen vannak a *Melodiarium Hungariae Medii Aevi* nemzetközi összehasonlításban is páratlanul korán, 1956-ban megjelentetett I. kötetében.¹⁰

Ezek a szándékok markánsan tetten érhetők a középkori mikrofilmgyűjtemény megalapításában, a középkori dallamgyűjtemény és a Történeti Énektár létrehozásában, amelyek mindegyike a Népzene Kutató Csoport fennállásának idejére esett, és amelyekben Rajeczky mellett Dobszay Lászlónak és Szendrei Jankának volt meghatározó szerepe.¹¹ Az ezekhez kapcsolódó munkálatok azután felgyorsultak, intenzívebbé váltak, tovább differenciálódtak és újabb projektekkel egészültek ki a Zenetudományi Intézet és a Népzene Kutató Csoport 1974-es egyesülésével, majd a *Magyarország zenetörténete* középkori kötetének munkálataihoz kapcsolódóan.¹² A gyűjtemények nélkülözhetetlenek voltak a nagyszabású összefoglaláshoz, az pedig sürgette, megkívánta a gyűjtemények fejlesztését s az összegyűjtött anyag rendszerezését. A *Magyarország zenetörténete* volt az első olyan publikációs terv, amely tartalommal töltötte meg és célirányossá tette a gyűjteményépítés lassan hömpölygő folyamatát. A hihetetlenül intenzív évtizedek olyan szummát eredményeztek, amely a magyar gregoriánum szinte minden területére kiterjedően a mai napig érvényes ismereteket, megállapításokat, értékeléseket rögzített. A kötet rá-

9 Az írásokról összefoglalóan lásd Kiss Gábor: „Az új *sensus communis* – Kodálytól Rajeczkyig”. *Magyar Zene*, 48. (2010/3), 317–327.

10 Rajeczky Benjamin: *Melodiarium Hungariae Medii Aevi*, I.: *Hymni et Sequentiae*. Budapest: Zeneműkiadó, 1956.

11 A régi zenetörténettel kapcsolatos gyűjteményekről összefoglaló történeti áttekintést ad: Kiss Gábor: „Kutatás és gyűjteménygondozás a régi zenetörténet területén”. In: *Zenetudományi Dolgozatok 1978–2012*, szerk. Kiss Gábor, Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2014, 17–32.

12 Rajeczky Benjamin (szerk.): *Magyarország zenetörténete*, I.: *Középkor*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988. A kötet címnegyede explicit formában közli: készült a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetében.

adásul nemcsak a páratlanul intenzív forrásfeldolgozó munka leszűrt tapasztalatainak felszíni narratíváját közli, hanem jegyzeteiben monográfiákra jellemző bőséggel hivatkozik konkrét példákra, adatokra, általánostól eltérő egyedi esetekre, részproblémákra stb. A kötet még élő szerzőitől származó információk szerint eredetileg lényegesen nagyobb szabású összefoglalás készült, mint amely végül megjelent. Mindezt azonban bizonyítja, hogy az előkészítő munka egyes részei az idők során leváltak a kötetről, és önálló kutatási programként terebélyesedtek olyan méretűre, amely egy mégoly részletes összefoglaló mű kereteit is nyilvánvalóan szétfeszítette volna.

Ezek közül a programok közül kétségkívül a legfontosabbak és a legnagyobb, hosszú távú hatással bírók Szendrei Janka monografikus munkái voltak: a magyar középkor zenei forrásainak (teljes forrásainak és töredékeinek) minden korábbinál teljesebb, szakszerűbb, zene- és egyháztörténeti összefüggésrendszerben kommentált összefoglalása, illetve a magyar hangjegyírás történeti és strukturális elemzése, amely nemzetközi presztízsét nem egyszerűen egy mással össze nem tévesztendő sajátos notáció „felfedezésének” köszönhette, hanem komplex, sokirányú megközelítésének, amelyben a zenei, morfológiai, művelődéstörténeti megfigyelések magas szinten ötvöződtek.¹³ Mindkettő mögött ott állt a mikrofilmgyűjtemény hatalmas összehasonlító anyaga, illetve mindkettő hozzájárult e gyűjtemény további fejlesztéséhez.

Ugyancsak a legfontosabbak közé tartozik az antifónák és rezponzóriumok teljes magyarországi repertoárjának szisztematikus feldolgozása: átírása, elemzése, zenei rendszerezése. Míg a középkori dallamgyűjtemény más részei megmaradtak kutatási segédanyagként (ami nem kérdőjelezi meg hasznosságukat), e két műfaj feldolgozása azon az úton indult el, amelynek alapjait Rajeczky *Melodiariuma* és a *Monumenta Monodica* dallamösszkiadásai teremtették meg, azaz a rendszerezett repertoárközlés irányába. Ezek a publikációs tervek azonban minőségileg új szintet képviseltek: bennük a zenei rendezés többé nem másodlagos, hanem elsődleges cél volt. Nem a későbbi összehasonlító kutatások eszköze, hanem végcél. Ebben az értelemben a közlés is más értelmet nyert: nem egyszerűen közvetíteni kívánt egy zenei jelenségcsoportot, az átírással, rendezettséggel megkönnyítve annak megközelítését, hanem a rendezés révén rávilágítani a dallamok összefüggéseire, egy repertoár több évszázados alakulásának belső törvényszerűségeire, változásának tendenciáira.¹⁴

A több mint 15 ezer antifónadallam és hasonló nagyságrendű rezponzórium ilyenfajta feldolgozása eminens példája annak, amit az intézményes háttér és a csoportmunka szükségességéről mondtunk. A szerteágazó gyűjtemények elhelyezéséhez fizikai adottságokra volt szükség, gondozásuk, fejlesztésük pedig sok-sok

13 Szendrei Janka: *A magyar középkor hangjegyes forrásai*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1981 (Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez, 1.); uő: *Középkori hangjegyírások Magyarországon*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1983 (Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez 4.).

14 László Dobszay–Janka Szendrei (ed.): *Antiphonen*. Kassel–Basel etc.: Bärenreiter, 1999 (Monumenta Monodica Medii Aevi, Band V.); uők [ed.]: *Responsories*, I–II. Budapest: Balassi Kiadó, 2013.

éven át adott folyamatosan napirenden levő feladatokat nemcsak a régi zenetörténet-kutatás meghatározó irányítóinak és a rendezési koncepció fő alakítóinak, Dobszay Lászlónak és Szendrei Jankának, hanem sok más munkatársuknak, fiatalabb kutatóknak, tanítványoknak. A zenetudományi munka minden fajtája és részterülete összekapcsolódott itt, a zenei szemléletet alakító rendezéstől, a filológiai aprómunkán és a katalógizálás feladatain át a publikálás koncepcionális kérdéseire. Kétségtelen, hogy egy ilyen gépezet részévé válással fennáll az önállóság háttérbe szorulásának veszélye. Kárpótlást jelent ugyanakkor a tudományos tapasztalatszerzés esélye, továbbá a részvétel lehetősége olyan horderejű produktumok létrehozásában, amelyek bizonyosan túlnőnek az individuális kutatómunka lehetőségein. A Zenetudományi Intézet 2014-es kiállításának tárlói valamelyest bepillantást engednek e munkafolyamatok jellegébe és nagyságrendjébe, amelyek hátrányait és előnyeit, de elvitathatatlan jelentőségét e sorok írójának is alkalma volt tapasztalni és átérezni.

Az összkiadások módszertani tapasztalatai a későbbiekben hozzájárultak a miseordináriumok dallamainak széles körű (magyar és közép-európai) katalógizálásához, rendszerezéséhez, amely ha jelentőségében nem is mérhető az antifónák és rezponzóriumok kiadásához, a zenei szempont és a hagyományközpontúság szempontjának érvényesítésével ugyancsak a Rajeczky által megkezdett úton haladt tovább. Az intézményes magyar gregoriánkutatás irányainak, módszereinek, teljesítményének maximális nemzetközi visszaigazolását jelenti, hogy az említett dallamkiadásokat (antifónák, rezponzóriumok, ordinariumdallamok) a Stäblein által elindított s Rajeczky által mintának tekintett *Monumenta Monodica* sorozat fogadta be.¹⁵

A magyar vagy általában helyi jellegzetességek megragadásának szándéka mindvégig tetten érhető volt a nagy gyűjtemények létrehozása mögött az egyes tanulmányok egész sorában, illetve a forráskiadások elemző tanulmányaiban. A magyar sajátosságok keresése azonban nem magyar sajátosság, hasonló törekvések (mutatis mutandis) a különböző térségek zenetörténeti kutatásaiban is megfigyelhetők, mint a művelődéstörténeti önmeghatározás szükségszerű mozzanatai. A 70-es 80-as évek intenzív anyaggyűjtése és forrásfeldolgozó munkája ugyanakkor abba az irányba terelte a hazai tudományos gondolkodást, hogyan lehet az általánostól eltérő karakterisztikumokat és produktumokat nemcsak izoláltan, hanem a teljes liturgikus dallamhagyományban mint szerkezetben is megragadni. Ennek nyomán dolgozta ki Dobszay László a külföldi kutatók által sokféleképpen ejtett, de mindenki által ismert 6 betűs CAO-ECE program koncepcióját a zsolozsmahagyományok teljes repertoárjának összehasonlítására és elkülönítésére. Az 1988-as bemutatkozása óta nagy utat bejárt CAO-ECE egyszerre a forrásfeldolgo-

15 Lásd a 14. jegyzetet, továbbá: Gábor Kiss: *Ordinariums-Gesänge in Mitteleuropa. Repertoire-Übersicht und Melodienkatalog*. Kassel–Basel etc.: Bärenreiter, 2009 (Monumenta Monodica Medii Aevi, Subsidia Band VI.). Eredetileg a rezponzorium-kiadás is a sorozat számára készült, ám mivel a későbbiekben nem sikerült összeegyeztetni a kiadás ütemtervét a kiadói protokoll időrendjével, a szerzők végül úgy döntöttek, hogy a munkát a Balassi Kiadónál jelentetik meg.

zás módszere és ugyanakkor a módszerrel végzett kutatás eredményeit közlő publikációsorozat, amelynek mára már 13 kötete jelent meg.¹⁶

A kutatás intézményes jellegének csak egyik ismérve a fizikai centralizáció, a másik a folyamatok szerves alakulása, amelynek ugyan nem szükségszerű feltétele az előbbi, ám az a maga szervezettségével, kommunikációs alkalmával elősegítheti az utóbbit. A régi zenetörténet-kutatás folyamatait maximálisan jellemezte és remélhetőleg ma is jellemzi ez a szerves egymásra épülés. Ahogyan Rajeczky himnusz- és szekvenciakiadásából kinőtt a középkori dallamtár, majd abból az antifónák és rezponzóriumok rendszerezése, illetve a hasonló elveket követő ordinariumbkatalogizálás, úgy a CAO-ECE is folytatásra talált a Gradualia programban, amellyel e sorok írója az előbbihez hasonló összehasonlító módszert kívánt létrehozni a misehagyományok területén is. Ma mindkettő nemzetközileg elismert kutatási program, és mindkettő bemutatkozására is a nemzetközi gregoriánkutatás Cantus Planus munkacsoportjának konferenciáján került sor, igaz, több mint 20 év különbséggel.¹⁷

A 30-40 év mérlege hatalmas mennyiségű, részben párhuzamosan futó, részben egymásra épülő tudományos program, és hatalmas léptékű változások a projektek alakulását, módszereit és eredményeit illetően. Egy ilyen rövid összefoglalás valamennyi tudományos program bemutatására nem, legfeljebb tendenciák érzékeltetésére alkalmas, akárcsak Rajeczky kiindulópontként használt előadása. Az említett kiállítás talán valamivel többet érzékeltet a részletekből, s persze ott vannak a kiadványok, amelyek az eredményeket summázzák. A teljes folyamatokat, az eredményekhez vezető stációkat, azok „minden nyűgét s nyilait” azonban csak azok tudják teljes mértékben átérezni, akik azoknak részesei voltak. Példánk az egyik hosszú távú munka, az antifóna-rendszerezés és- összkiadás egyes stációit illusztrálja az eredeti forrás dallamának megfejtésétől-átírásától annak kiadásáig (1–3. faksimile a 380–381. oldalon).¹⁸

A hosszú évtizedek alatt bejárt út nemcsak azon mérhető le, ahogyan egyes tervek a kezdetektől az aprólékos gyűjtő- és rendszerező munka során eljutottak végpontjukhoz, a kiadáshoz, hanem azon is, milyen gyökeresen alakultak át, öltöttek

16 László Dobszay–Gábor Prószéky: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. A Preliminary Report*. Budapest: Zenetudományi Intézet, 1988. A 12 további kötet Salzburg, Bamberg, Prága, Aquileia, Esztergom, Kalocsa–Zágráb és Erdély–Várad zsolozsmahagyományait mutatja be.

17 Míg a CAO-ECE bemutatkozására az 1988-as tihanyi, a Gradualia programéra a 2009-es dobogókői konferencián került sor. Gábor Kiss: „Comparative Research into Medieval Mass Repertories”. In: *Papers read at the 15th meeting of the IMS Study Group Cantus Planus, Dobogókő/Hungary, 2009. Aug. 23–29*, ed. Barbara Hagg-Huglo, Debra Lacoste. Lions Bay: The Institute of Mediaeval Music, 2013, 361–384.

18 A magyarországi ferences antifonále (H-Bu Cod. Lat. 119) érdekessége, hogy több dallama eredeti változatát utólag kikaparták, s más változattal írták fölül. Így történt a *Domine rex* antifóna esetében is (1. faksimile). A törölt hangok az utolsó előtti sor végétől kezdve láthatók, nem tévesztendő össze a pergamen hátoldaláról átütő kottafejekkel. Mind a kikapart, de megfejtendő, mind az utólagos változatról forráshű átírás készült (2a-b faksimile). Az összkiadásban tudományos megfontolásokból a forrás eredeti dallama került a főszövegbe (3. faksimile), a revideált változat pedig a jegyzetbe (ld. az aláhúzott hangneveket tartalmazó részt).

1. fakszimile. A Domine rex omnipotens antifóna a magyarországi ferences antifonáléban (H-Bu Cod. Lat. 119, a lap alján)

B.V. 119. 14133/1 263/a Hebd. Hist. Jud. Magn. 2

2 C 3/4

Domine rex omnipotens

in-dicione tua cuncta sunt posita

et non est qui possit tue

resistere voluntati Euonae

106r-v ~~initott~~

2a fakszimile. Az antifóna eredeti, kivakart változatának forráshű átírása

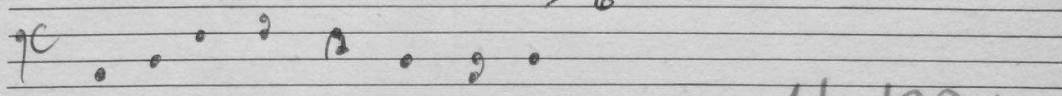
B.V. 119.

14.133

263

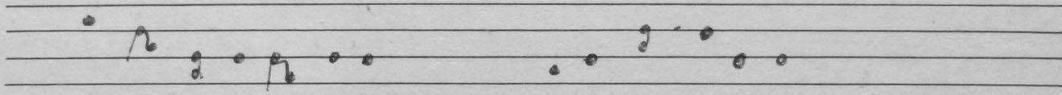
Habd. Hist. Jud. / Magn. 2.

2

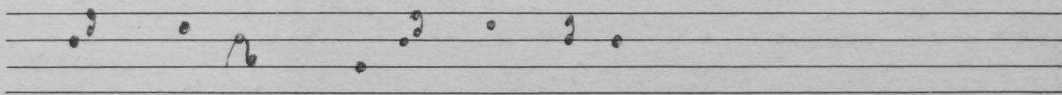

Domine rex omnipotens

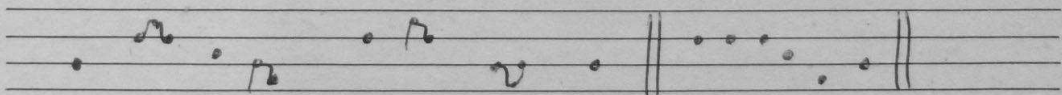
14.133 1/2

in dicatione tua cuncta sunt posita

et non est qui possit tue

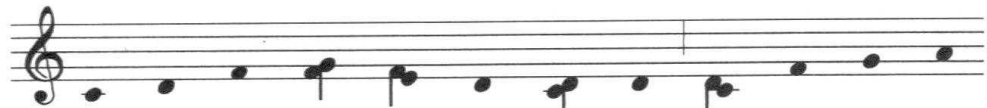

resistere voluntati tuae

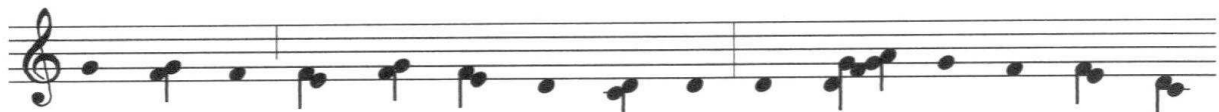
106...

2b faksimile. Az antifóna újraírt változatának forráshű átírása

1359*

Do - mi - ne rex o - mni - pot - ens in di - ci - o -

ne tu - a cun - cta sunt po - si - ta et non est qui pos - sit

tu - ae re - si - ste - re vo - lun - ta - ti.

OFM: Hist.Ester/V/Am. F: OFM-119: f.106. M: *in dicatione tua cuncta sunt posita et non est qui possit tuae resistere voluntati*: replaced by the following melody: g / fe cd d dc / d d / c d / ef / f d d / fga / g / fe / d / fga g / fg f / d fg f e dc / f gf dcd d. D: 2d.

NB. *Johannes quidem clamabat*, only in the SE group: Calb: f.31v, T-0-I: f.113, also belongs here.

3. faksimile. A dallam az összkiadásban

más alakot a kutatási technikák, a nyilvántartás, a katalogizálás és a publikálás módszerei, elsősorban a számítástechnika lehetőségeinek köszönhetően. Részben ezzel a paradigmaticus változással függnek össze a jelen, s a közeljövő feladatai, de a korábban megkezdett kutatások egy része is folytatásra vár. Bár az elvégzett munkák összkepe impozáns, semmiképpen nem tekinthető véglegesen lezártnak. A befejeződött projektek mellett újabbak indultak/indulnak, a vizsgálatok területe a nemzetközi együttműködéseknek köszönhetően szélesedik, a tudományos értékelések, hipotézisek pedig rendszerint előbb-utóbb revízióra szorulnak. Bár a Szendrei Janka által katalogizált források nagyságrendje talán már nem fog jelentősen változni, rendre bukkannak fel újabb források, töredékek, amelyek nemcsak hézagpótlók, hanem adott esetben a korábbi összképet is módosítják. A nagy elődök (Rajeczky, Dobszay, Szendrei) munkájának lezárulását, illetve összegzését követően is folytatódik az intenzív forráskutatás és töredékfeltárás, van folytatója a zsolozsmakutatásnak, a miserepertoárok elemzésének és a paleográfiai vizsgálatoknak is. E sorok írója úgy látja, az imponáló előzmények ellenére akad e területen bőségesen tennivaló egy Rajeczky felfogása szerinti következő tricennium számára is.

ABSTRACT

GÁBOR KISS

IN THE WORKSHOP OF INSTITUTIONAL CHANT RESEARCH IN HUNGARY

In one of his last writings Benjamin Rajeczky discusses the research history of Gregorian chant in terms of 30-year periods (the usual time span of a generation). Starting from the end of the 19th century he arrives at Peter Wagner's comprehensive works, and continues with a discussion of the following tricennium (from the 50s), which was completed by the significant articles in *Musik in Geschichte und Gegenwart*. While in Wagner's opus the history of Gregorian chant appeared as a well-definable group of phenomena, in the articles of *MGG* it was rather the open questions and contentious issues that prevailed. The lack of knowledge and sufficient source material were felt and emphasized in each research area, e.g. concerning the initial evolution of the chant repertory, the history of the individual genres, the difference between the universal core repertory and local traditions, etc. Hungarian chant research began to develop along this path and formed its scholarly programmes and long-term strategies accordingly. Each project was directed towards a comprehensive study of the medieval Hungarian chant tradition, the systematic collection of its sources, the transcription and categorization and publication of all its melodies according to genre. These aims were realized in the formation of the different collections (microfilm collection, medieval melody collection, historical song collection), the musical classification and complete edition of the repertoires of several genres (hymns and sequences, antiphons, responsories, ordinary chants) as well as in some other important projects and publications (*Hungarian Music History I*, *Notated Sources of Hungarian Middle Ages*, *Music Notation in Medieval Hungary*, etc.). A precondition for such work of unusually great dimensions is the institutional background. Some of the main projects began under the auspices of the Folk Music Research Group founded by Zoltán Kodály, and none of these ambitious plans could have been carried out without the stable institutional background that the later Institute of Musicology provided for them.

Gábor Kiss began his career as a music teacher and a performer. From 1987 onwards he studied musicology at the Liszt Academy of Music in Budapest and graduated in 1992. He has been on the staff of the Department of Early Music in the Institute for Musicology in Budapest since 1994. He obtained his CSc degree from the Hungarian Academy of Sciences in 1998. In his dissertation he analyzed the medieval Hungarian repertoire of ordinary melodies in the context of Central European traditions and also gave a complete catalogue of the Central European ordinary melodies. His work was published in the series *Monumenta Monodica* in 2009. He has been responsible for the digitization of medieval sources since 1999. Since 2008 he has been editor of the series *Zenetudományi Dolgozatok* (Musicological Studies) and in 2009 he was appointed head of the Department of Early Music. He publishes regularly on medieval chant both in Hungarian and in foreign languages.